Regionális versenyképesség Romániában

KÖLCSEY ANDREA ZSÓFIA

1. A versenyképesség fogalma

Napjainkban a versenyképesség kulcsfogalommá vált a gazdaságfejlesztéssel foglalkozó dokumentumokban és a közgazdaságtudományi tanulmányokban egyaránt. Fontosságát bizonyítja, hogy az Európai Unió harmadik kohéziós jelentésében kiemelten hangsúlyozza a versenyképességet, mint elérendő célt a gazdasági és szociális kohézió mellett.

A versenyképesség nehezen definiálható gyűjtőfogalom, sokan használják, de nincs szakmai konszenzus arról, hogy mit is jelent (Török, 2004). Lényegében a piaci versenyképességre való hajlamot, a helytállás képességét jelenti, azaz piaci részesedést, ami üzleti sikerességet, jövedelmezőségnövekedést, piaci pozíciószerzést jelent. A versenyképesség fogalmát minden egyes szerző külön fogalmazza meg a saját használatára.

Az 1990-es évek közepén a versenyképesség egységes (sztenderd) fogalmának meghatározására több kísérlet történt. Több nemzetközi szervezet dokumentumait tekintik irányadónak e fogalom definiálásakor.

A versenyképesség sztenderd fogalmának pontosabb definíciója az EU hatodik regionális (1999-es) és második kohéziós (2001-es) jelentése, valamint az OECD több dokumentuma alapján Lengyel Imre tanulmányában a következőképpen olvasható: „a versenyképesség egységes (sztenderd) fogalma: a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a nemzetközi (globális) versenynek ki vannak téve."

2. A regionális versenyképesség mérése és alapkategóriái

Az egységes versenyképesség fogalmából következik, hogy a régiók versenyképessége (regionális versenyképesség) „a régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására" nyitott gazdaság keretei között. Tehát az egységes versenyképesség fogalmában a két fő tényező a magas jövedelem és a foglalkoztatottsági szint.

A regionális versenyképesség mérése három közgazdasági kategóriára vezethető vissza. Az ezek közötti összefüggések az alábbiak szerint írhatóak fel:

*Regionális növekedés = Munkatermelékenység * Foglalkoztatotts ági ráta*

A regionális versenyképesség nem más, mint a régióban megtermelt egy lakosra jutó jövedelem nagysága. Tehát versenyképesség alatt olyan fenntartható gazdasági növekedést értünk, amely a magas foglalkoztatottsági ráta melletti magas munkatermelékenységből (mekkora GDP előállítására képes egy foglalkoztatott) származik.

3. Romániai régiók versenyképességének elemzése

A fenti módszertan alapján a következőkben a romániai régiók versenyképességének vizsgálatára kerül sor.

Geopolitikai entitás	1998	1999	2000	2001	2002	2002/1998 (%)
Románia	4699.2	4757.3	5006.2	5462.4	6058	128.91
1. Észak-Kelet	3739.1	4736.4	3497.4	3918.5	4337.1	115.99
2. Dél-Kelet	4685.7	4191.9	4451.1	4695.2	5198.9	110.95
3. Dél	4008.8	3813.1	4115.2	4335.8	4853.1	121.06
4. Dél-Nyugat	4248.3	4137.3	4229.3	4614.1	4867.2	114.56
5. Nyugat	4793.4	5218.2	5161.1	5825.2	6593.8	137.55
6. Észak-Nyugat	4505.1	4220.5	4653.2	5069.3	5726.2	127.10
7. Közép	4993.3	4824.1	5341.6	5726.9	6547.3	131.12
8. Bukarest	7704.9	7840.5	10341.3	11540.1	12564.7	163.07

Forrás: Eurostat, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002

1. táblázat: Románia és régióinak egy főre eső GDP-je (euró PPS)

A táblázatból kiolvasható, hogy az egy főre eső GDP abszolút értékben alacsony, de növekedést mutat. A növekedés mértéke azonban különböző az egyes régiók szintjén, így elmondható, hogy a régiók közötti fejlettségbeli különbség fennáll. A növekedési ütem Bukarestben a legnagyobb, őt követi a Nyugat régió. A legkisebb ütemben a Dél-Kelet régióban nőtt az egy főre eső GDP. Megállapítható, hogy a leggazdagabb régió Bukarest, a legszegényebbnek pedig az Észak-kelet régió tekinthető. A leggazdagabb és a legelmaradottabb régió közötti GDP-beni eltérés meglehetősen nagy. Bukarest GDP-je több, mint kétszerese, a 2000-es évet követően majdnem háromszorosa a legszegényebb régió GDP-jéhez képest.

A régiók egy lakosra jutó GDP-je a *nemzeti átlaghoz* viszonyítva nagyon egyenlőtlenül oszlik meg. Bukarest régiója biztosítja lakosai számára a legjobb megélhetést, hiszen a GDP-je jóval a nemzeti átlag felett van. Különösen igaz ez a 2000 utáni évekre, amikor a régió ugrásszerű növekedési

teljesítményt nyújtott, és amikor az egy főre jutó GDP-je elérte a nemzeti átlag több mint kétszeresét. A Nyugat és a Közép régió ugyancsak az országos átlagon felüli GDP megtermelésére volt képes az elemzett időszakban. A leggazdagabb és a legszegényebb régió közötti rés 84,39 százalékpont és 135,81 százalékpont között változott (az az 2,06-szorosról 2,89-szeresére nőtt).

Nemzetközi kitekintésben is vizsgálhatjuk a régiókat. Romániában 1998 és 2002 között a régiók egy lakosra jutó GDP-je vásárlóerő-paritáson a huszonöt tagállamú *EU átlagához* viszonyítva 17 és 60% között változott. Egyetlen régióban – Bukarestben – történt, hogy a gazdasági növekedés elérje az EU-átlag több mint felét (2002-ben 59,35%), míg országos szinten a mutató messze elmarad az EU 25 gazdasági teljesítményének egyharmadától is (2002-ben 28,62%). Országos szinten a gazdasági növekedés 1997 és 1999 között csökkent, negatív értékeket mutat: 1998-ban -4,8%, majd 1999-ben -1,2% volt a GDP növekedési üteme. 2000-ben értéke már pozitív volt, 2,1%-kal nőtt, majd ezt követően megugrott: 2001-ben már 5,7%-os, 2002-ben pedig 5%-os gazdasági növekedést ért el Románia. A 2000-es évet követően az országos növekedés nagyobb volt az EU-országok átlagánál, ami azt jelenti, hogy országos szinten elindulhatott egy felzárkózási folyamat. Régiók szintjén négy régióban volt látványosabb a GDP növekedése (Bukarest, Nyugat, Közép és Észak-Nyugat), két régióban viszonylag stagnált (Dél és Észak-Kelet), míg két régióban (Dél-Kelet és Dél-Nyugat) kissé visszaesett. Ezek alapján, a régiók szintjén, a gazdasági növekedés egyenlőtlen volt. Ennek ellenére a két régióban, melyben visszaesés állt be, az egy főre jutó GDP nagysága megelőzi a két stagnáló régióét.

Geopolitikai entitás	1999	2000	2001	2002	Változás (%) 2002/1999
Románia	111 31.12	11711.84	128 45.66	14947.85	134.29
1. Észak-Kelet	110 34.64	8041 .66	90 77.25	10760.75	97. 52
2. Dél-Kelet	102 86.85	10825.21	115 54.25	13463.90	130.88
3. Dél	89 06.52	9597 .91	101 65.85	12126.68	136.16
4. Dél-Nyugat	90 91.95	9222 .45	99 86.90	11576.08	127.32
5. Nyugat	121 49.85	12184.31	138 37.03	15956.16	131.33
6. Észak-Nyugat	98 20.06	10837.00	116 20.15	13981.65	142.38
7. Közép	118 33.38	13014.66	139 23.55	16315.99	137.88
8. Bukarest	179 14.69	24515.76	285 46.83	30073.20	167.87

Forrás: Saját számítás az Eurostat statisztikai adatai alapján

2. táblázat: Munkatermelékenység (GDP/foglalkoztatottság) nemzeti és regionális szinten (euró PPP)

A regionális versenyképesség másik kategóriája a **munkatermelékenység**. A régiók közti különbséget vizsgálva az egy foglalkoztatottra jutó GDP alapján elmondható, hogy a vizsgált értékek közel hasonló képet mutatnak az egy főre eső GDP alakulásához.

A munkatermelékenység nőtt mindegyik régióban. A fejletlenebb régiókban a növekedési ütem kisebb volt, mint a fejlettekben. A 2000-es évben visszaesés két fejletlenebb régióban (Észak-Kelet és Dél-Nyugat) volt, de ezt követően itt is nőni kezdett. Mindazonáltal 2002-ben a legelmaradottabb régió – Észak-Kelet – munkatermelékenysége nem érte el a négy évvel korábbi (1999-es) értéket. Így változását tekintve, a legelmaradottabb régióban, 2002-ben 1999-hez viszonyítva a munkaerő-termelékenység egészen alul maradt az országos átlaghoz viszonyítva. 2002-ben a munkaerő hatékonysága Bukarestben majdnem háromszorosa volt Észak-Kelet munkaerő-hatékonyságához képest. A három legfejlettebb régióban, Bukaresttel az élen, a munkaerő-termelékenység jóval magasabb, a vizsgált periódus során végig az országos átlag felett van, ami azt jelenti, hogy ezekben a régiókban az aktív munkaerőt jóval hatékonyabban foglalkoztatják, mint a fejletlenekben. Ennek egyik következménye, hogy a GDP értéke magasabb ezekben a régiókban egyrészt a munkaerő hatékonyságának, másrészt a fejlettebb technológiának köszönhetően. Említésre méltó ugyanakkor az Észak-Nyugat régió felzárkózása, hiszen az elemzett időszakban munkatermelékenységének *növekedési üteme* a második legjobb volt Bukarestet követően, 8%-kal meghaladva a nemzeti átlagot.

Összegezve elmondható, hogy a régiók munkatermelékenysége közötti eltérő növekedési ütem módosítja a régiók versenyképességének helyzetét. Az EU 25 átlaga 2002-ben 50 705 euró volt, Romániához képest nagy a rés, hiszen ez majdnem ötszöröse a román nemzeti átlag munkatermelékenységéhez viszonyítva.

A harmadik mutató a regionális versenyképesség mérésében a **foglalkoztatottsági ráta**. A régiók között jelentős különbségek vannak ezt a mutatót tekintve. A legnagyobb foglalkoztatottsági ráta az elemzett időszak teljes hosszára vonatkozóan két kevéssé fejlett régióban (a Dél-Nyugat valamint Észak-Kelet) a legmagasabb (több mint 65%), és jóval a nemzeti átlag (57,65%) felett van. A többi régióban a foglalkoztatottsági ráta az előbb említett régióhoz képest 6,6–12 százalékpont közötti eltéréseket mutat 1999–2002

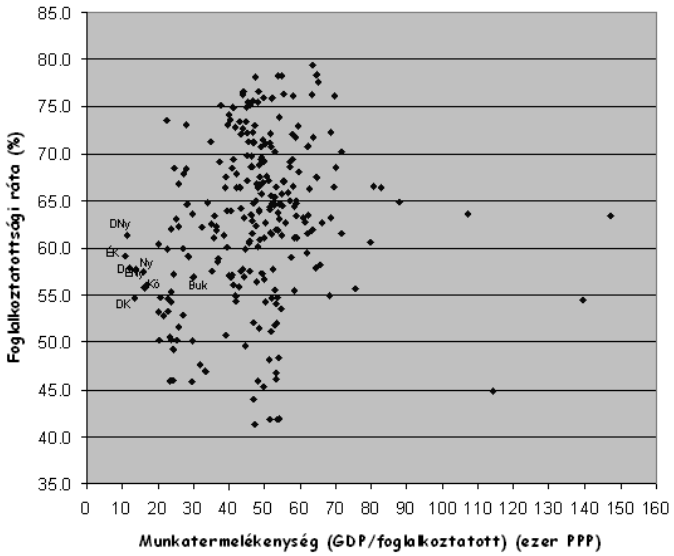
között. A ráta legkisebb értékei a fejlett régiókban fordul elő leginkább, kiemelkedően Bukarestben, illetve a Közép régióban.

Változásában vizsgálva a foglalkoztatottsági rátát, elmondható, hogy csökkent az elemzett periódusban. A legnagyobb mértékben a legmagasabb foglalkoztatottsági rátát jegyző régióban, Dél-Nyugaton történt csökkenés, legkevésbé pedig az egyik legalacsonyabb rátát magáénak tudó régió (Közép régió) foglalkoztatottsági mutatója változott.

A romániai régiók versenyképességét célszerű összevetni a jelenlegi tagországok régióinak a versenyképességével. Az összehasonlító elemzés a 2002-es év adataival készült, amikor is a jelenlegi 25 tagállamú Európai Unió új tagállamai még csatlakozandó országoknak minősültek. Ebben az összehasonlításban a régiók versenyképességét vizsgálva (két német régió – Brandenburg-Nordost, illetve Brandenburg-Südwest – adatai összesítve szerepelnek), *a romániai régiók versenyképessége nagyon gyenge*. Az 1. ábrán jól látszik, hogy szinte külön csoportot alkotnak. Habár a foglalkoztatottsági rátát tekintve jobban állnak, mint az Európai Unió legalacsonyabb foglalkoztatottságú régiói – a Franciaországhoz tartozó Martinique és Guyane, valamint az olaszországi Calabria és Campania – munkatermelékenységét tekintve messze lemarad az összes többi régióhoz képest.

Mivel elsősorban a munkatermelékenységgel lehet azonosítani a versenyképességet, az európai régiók sorában a legkevésbé versenyképesek a román régiók. A minősítés kevésbé igaz Bukarest régiójára. Románia régiói közül ő az egyedüli, amely valamelyest felveheti a versenyt a többi európai régióval, de az elemzett mutatók alapján ő is csupán csak a felénél van a többi régió teljesítményének átlagához viszonyítva, ugyanakkor az EU 25-ből a legnagyobb munkatermelékenységgel rendelkező régióban (London belvárosában) háromszor akkora a munkaerő hatékonysága, mint Bukarestben, a legfejlettebb román régióban. Romániában a főváros után a legsikeresebbnek és legfejlettebbnek tekintett Nyugat és Közép régió versenyképessége is a leggyengébbek között van.

Ha a versenyképesség szempontjából legfontosabbnak vélt mutatóval, a munkatermelékenységgel elemezzük a vizsgálatba bevont régiók közti regionális különbségeket, azaz egy országon belül a legnagyobb, illetve legkisebb munkaerőhatékonysággal rendelkező régiók közötti különbséget, kiderül, hogy a romániai régiók közötti gazdasági-regionális különbségeknem számottevőeka többi európai régióhoz képest. Azaz Romániában vannak a legkisebb *gazdasági-regionális* különbségek. Őt követi Írország, míg a régiók közti legnagyobb különbség az Egyesült Királyságban van.

Forrás: Saját számítás az Eurostat statisztikai adatai alapján, 2002

1. ábra: Az EU 25 NUTS 2 szintű régióinak és a román régióknak a versenyképessége (2002)

Megjegyzés: ÉK = Észak-Kelet, DK = Dél-Kelet, D = Dél, DNy = Dél-Nyugat, Ny = Nyugat, ÉNy = Észak-Nyugat, Kö = Közép, Buk =Bukarest

4. A régiók versenyképességének javításáról

A fentiek alapján tehát Románia régiói között a legkevésbé versenyképesek az Észak-Kelet, a Dél, valamint a Dél-Nyugat régiók. Sikeres régiók Bukarest, a Közép és a Nyugat régió, mert magasak a GDP/lakos értékeik, azaz magas munkatermelékenységgel rendelkeznek.

Közelebbről megvizsgálva a két régiócsoport közötti fejlődésbeli eltérések okait, a következők állapíthatóak meg:

Annak ellenére, hogy az Észak-Kelet régióban a legnagyobb a népesség létszáma és a második legnagyobb foglalkoztatottsági rátája is neki van, a legelmaradottabb régió közé tartozik a munkatermelékenységét tekintve. Ez a mezőgazdaságban foglalkoztatottak magas arányának eredménye (ebben a régióban a legnagyobb a mezőgazdaságnak a súlya a régió gazdasági szerkezetében). Ennek következménye, hogy a megtermelt GDP értéke is alacsony, ami alátámasztja azt, hogy a mezőgazdasággal nem lehet gazdasági növekedést elérni. Az ipar, illetve a szolgáltatások hiánya vagy alacsony volta visszahúzó erőként hat. Más szavakkal úgy lehetne fogalmazni, hogy a mezőgazdasági szektor túlsúlya „elszívja" egy nagyobb iparral, illetve nagyobb szolgáltató szektorral rendelkező gazdaság esetén a keletkezendő magasabb GDP-t. Tehát egy olyan régióban, ahol a mezőgazdaság túlsúlyban van, a versenyképesség is kicsi, sőt bátran megfogalmazható az a kijelentés is, hogy egy ilyen régió versenyképtelen. Az

Észak-Kelet (valamint Dél-Nyugat és Dél) régió példa erre, mind nemzeti, mind az EU régióival való összehasonlításban.

Ha a versenyképességről előbb megfogalmazottakat kiterjesztjük nemzeti szintre, akkor ez igaz Romániára is, hiszen az országot, illetve régióit az Európai Unió tagországaihoz, illetve régióihoz hasonlítva kétségtelenül állítható, hogy a mezőgazdasági szektor által megtermelt GDP aránya az összbruttó hazai termékben jóval magasabb, ami „visszahúzza" a magasabb GDP létrejöttét. A fentiekben elmondottak alátámasztják, hogy Románia gazdasága is versenyképtelennek minősíthető. A román régiók alacsony egy főre eső GDP-jét tehát a mezőgazdaságban foglalkoztatottak magasabb száma magyarázza.

Románia valamint a román régiók versenyképességének növelése érdekében javasolt trend a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának csökkentése. Azaz hiába nagy a foglalkoztatottság, ha ez főleg a mezőgazdaságra érvényes. A foglalkoztatottság szerkezetének átalakítására, vagyis a gazdasági szektor átalakítására van szükség, hogy ezáltal a mezőgazdasági szektor túlsúlya is csökkenjen a gazdasági szerkezetben.

Ebben nagy szerepet játszik a *közvetlen külföldi befektetés* (FDI – foreign direct investment), mert hozzájárul a régió szerkezetváltásához. Elősegíti a gazdasági növekedést az eszközállomány és a termelési kapacitás növelésével, munkahelyeket teremt, erősíti a piaci versenyt. Ezáltal segíti a régiók piacainak integrálását. Ugyanakkor a közlekedési infrastruktúra megfelelő kialakítása is meghatározó. Mind a külföldi, mind a belföldi befektetők számára egyaránt fontos a területi megközelíthetőség. Az utazási igény, a piac mérete ugyanis befolyásolja a vállalkozások döntéseit a telephely megválasztásában. A *regionális elérhetőség* a versenyképességnél tehát alapvető fontosságú. Vagyis a régiók sikerességének növeléséhez elengedhetetlen a régiók megközelíthetőségi lehetőségének a megteremtése, a megfelelő közlekedési rendszereknek a kiépítése.

A régiók versenyképességét illetően párhuzamot lehet vonni az iskolázottsági szint és a gazdasági szerkezetet illetően. Ugyanezt lehet észrevenni az egy lakosra jutó GDP-t és a munkatermelékenységet nézve is. A legfontosabb talán a legelsőként említett párhuzamot vizsgálni, hiszen ez az, amelyik kihat a másik két mutatóra is.

Ezek szerint minél alacsonyabban képzettek a régió lakosai, annál nagyobb a mezőgazdaság aránya is a gazdasági szerkezetben (Dél-Nyugat, Észak-Kelet régiók). Ezzel szemben a felsőfokon képzettek nagyobb számban olyan régiókban tevékenykednek, ahol a szolgáltató szektor van túlsúlyban (Bukarest és Nyugat régió). Érdekes tény ugyanakkor, hogy a román Közép régióban, ahol a népesség többsége középfokon képzett, a gazdasági szerkezetben a legnagyobb az iparnak a súlya.

		Alapfokon képzettek		Középfokon képzettek		Felsőfokon képzettek	
		Sokan	Kevesen	Sokan	Kevesen	Sokan	Kevesen
Mezőgazdaság aránya	Nagy	DNy, ÉK					
	Kicsi		Buk, Kö				
Ipar aránya	Nagy			Kö, Buk			
	Kicsi				ÉK, DNy		
Szolgáltatás aránya	Nagy					Buk, Ny	
	Kicsi						ÉK, D, DNy

Forrás: Saját szerkesztés

3. táblázat: Az iskolázottsági szint és a gazdasági szerkezet kapcsolata a régiók versenyképességének megítélésére vonatkozóan

Tehát általánosítva megfogalmazható, hogy minél alacsonyabb az alapfokon képzettek aránya a régió lakosai között, annál versenyképtelenebb a régió. És fordítva: minél magasabb a képzettség foka, a régió annál versenyképesebbnek minősíthető. Azaz a sikeres régiókban a relatíve magasan képzett munkaerő aránya magasabb, mint a többiben. A fenti gondolatmenet alátámasztja a **humántőke** fontosságát a régiók sikerességében, versenyképességének javításában.

A kutatási és fejlesztési tevékenységeknek is meghatározó fontosságuk van, hiszen ez nagymértékben kihat a vállalatok versenyképességére. Az innovációk, az új technikák, technológiák új és versenyképesebb termékeket hoznak létre, ami segíti a versenyképesség növelését. Romániában a kutatási és fejlesztési tevékenységekre szánt alacsony összegek, az ezen a területen dolgozók kis aránya az Európai Unió tagországaihoz való viszonylatban ugyancsak magyarázza az ország alacsony teljesítményét a versenyképesség terén. De ugyanezt igazolja a *bejelentett szabadalmak* kis száma is, ami az innovációs kapacitás hatékonyságát méri. Tehát a **fejlett innovációskultúra** kialakítása az egyik legfontosabb célkitűzés kell legyen az ország és régióinak sikerességének és versenyképességének növelésekor.

Figyelembe véve a román régiók közötti alacsony regionális különbségeket az Európai Unió régióinak viszonylatában, nem annyira a régiók közötti különbségek csökkentése, hanem inkább versenyképességük, azaz a nemzeti versenyképesség javítása a javasolt út.